

Ilona Matejko-Peterka

Slezská univerzita v Opavě

ORCID: 0000-0002-8182-5447

Ukryte, nieznane i niedocenione. Dokumenty franciszkańskiego katastru dla Śląska Austriackiego w archiwach śląskich instytucji administracji publicznej

Wprowadzenie

Austriacki kataster podatku gruntowego, zwany też franciszkańskim lub stałym, był zwińczeniem wielu prób zmierzających do wytworzenia rzetelnego katastru, które podejmowano na przestrzeni wieków. Powstał więc w oparciu o wcześniejsze doświadczenia, które pozwoliły w konsekwencji stworzyć solidny i trwały wykaz wszystkich gruntów ze wskazaniem ich wielkości, lokalizacji i czystego zysku. Podstawą prawną założenia owego katastru stał się dekret austriackiego cesarza Franciszka I (władął 1804–1835) o podatku gruntowym z dnia 23 grudnia 1817 r. (*Grundsteuerpatent PSG Nr. 162/1817 Einführung eines neuen Grundsteuer-Systems*), który przewidywał przeprowadzenie na obszarze przedlitawskiej części monarchii austriackiej szczegółowych pomiarów i wypracowanie na ich podstawie dla każdej gminy katastralnej operatu katastralnego¹. Ważną częścią tego operatu były m.in. mapy katastralne, które stanowią dziś cenny materiał źródłowy mający ogromne znaczenie dla różnego typu analiz. Na temat potencjału badawczego oraz przydatności tych dokumentów szeroko traktuje zarówno polska, jak i zagraniczna literatura przedmiotu². Warto jednak podkreślić, że owa

¹ F. Mašek, *Pozemkový katastr*, Praha 1948, s. 16–17.

² Zob. m.in. R. Mydel, *Charakterystyka i ocena przydatności źródeł kartograficznych do badań przeobrażenia struktury użytkowania przestrzeni miejskiej Krakowa*, „Folia Geographica. Series

dokumentacja katastralna w wielu przypadkach, pod wpływem różnych wydarzeń czy też decyzji politycznych, nie zachowała się do dziś w całości lub cechuje ją znaczna dekoncentracja w zakresie układu. Przykładem owego stanu rzeczy są m.in. dokumenty założone dla polskiej części dawnego Śląska Austriackiego, czyli części Śląska Cieszyńskiego, które wykazują obecnie znaczne straty oraz rozproszenie.

Prezentowany artykuł stawia więc sobie za cel zarysowanie problematyki zachowania i dostępności materiałów kartograficznych austriackiego katastru dla wspomnianego terytorium, które są aktualnie przechowywane w śląskich archiwach państwowych, muzeach oraz przede wszystkim w archiwach różnych instytucji administracji publicznej, tj. starostw powiatowych i urzędów miejskich. W jego ramach została także dokonana charakterystyka poszczególnych rodzajów map tego katastru oraz ogólnych zasad ich sporządzania. Przedmiotem rozważań uczyniono również losy tych dokumentów, zanim trafiły do zasobów wspomnianych instytucji. Wiele miejsca poświęcono ponadto różnego rodzaju problemom związanym z udostępnianiem owych archiwaliów do celów badawczych oraz z informowaniem społeczeństwa o ich egzystencji.

Charakterystyka map austriackiego katastru gruntowego i ogólne zasady ich sporządzania

Kataster austriacki przyniósł pierwsze o dużej dokładności mapowe pokrycie prowincji wchodzących w skład monarchii habsburskiej, w tym Śląska Austriackiego. Mapy katastralne, będące fundamentalnymi doku-

Geographica-Oeconomica 6, 1973, s. 77–94; K. Noga, J. Schilbach, *Badania nad możliwością wykorzystania map byłego katastru austriackiego do prac scaleniowych*, „Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej w Krakowie. Geodezja” 84, 1973, z. 4, s. 139–157; J. Stoksikówna, *Galiczyński kataster gruntowy, jego geneza, dzieje i spuścizna aktowa*, „Archeion” 63, 1975, s. 184–187; J. Wolski, *Austriacki kataster podatku gruntowego na ziemiach polskich oraz jego wykorzystanie w pracach urzędzeniowych i badaniach naukowych*, „Polski Przegląd Kartograficzny” 32, 2000, nr 3, s. 199–212; V. Brůna, K. Křováková, *Interpretace map stabilního katastru pro potřeby krajinné ekologie*, „Kartografické listy” 13, 2005, s. 1–10; J. Taszakowski, *Ocena przydatności map byłego katastru austriackiego dla regulacji stanu prawnego nieruchomości w południowej Polsce*, „Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich” 4, 2011, s. 7–19; A. Zachariasz, *Przydatność archiwalnych źródeł kartograficznych do współczesnych badań krajobrazowych*, [w:] *Źródła kartograficzne w badaniach krajobrazu kulturowego* (Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego nr 16), red. J. Plitt, J. Nita, Sosnowiec 2012, s. 63–83; E. Semotanová, *Stabilní katastr v historické práci a digital humanities*, [w:] *Stabilní katastr 1817–2017. Sborník z konference konané 14. listopadu 2017 v sídle Českého úřadu zeměměřického a katastrálního v Praze*, ed. M. Buchlovský, Praha 2018, s. 59–73.

mentami części kartograficznej operatu katastralnego, zostały sporządzone w skali podstawowej 1:2880 metodą pomiaru stolikowego. Skala ta wynikała z wiedeńskiego systemu miar – jednemu calowi na mapie odpowiadało 40 sążni wiedeńskich, czyli 2880 cali w terenie³. Inną skalę przyjęto jedynie dla terenów silnie zurbanizowanych, tj. dużych miast (np. 1:1440 dla Krakowa i Lwowa, 1:720 dla Wiednia) oraz dla obszarów o mniejszej intensywności zagospodarowania w postaci terenów górskich (1:5760)⁴. Mapy te powstały w oparciu o szczegółowe pomiary geometryczne, przy czym granice gmin katastralnych jako jednostek ewidencyjnych zostały przejęte z katastru józefińskiego (tzw. metryki józefińskiej).

Na obszarze monarchii austriackiej obowiązywało aż siedem układów współrzędnych katastralnych. Różnorodność ta wynikała przede wszystkim z dążenia do uniknięcia błędów przy pomiarach i sporządzanych na ich podstawie map z powodu elipsoidalnego kształtu Ziemi. Na terenie polskiej części dawnego Śląska Austriackiego, czyli części Śląska Cieszyńskiego, stosowany był wiedeński układ współrzędnych, którego punktem zerowym stał się kościół św. Szczepana w Wiedniu⁵. W każdym z siedmiu układów współrzędnych katastralnych zastosowano podział sekcyjny prostokątny na arkusze triangulacyjne (zwane też milowymi), tj. na kwadraty o bokach równych jednej mili austriackiej, na których rozmieszczono punkty triangulacyjne (po 3 punkty na jeden arkusz). Każdy arkusz został podzielony równoległe do osi odciętych na 4 części i równoległe do osi rzędnych na 5 części. W ten sposób tworzył 20 części, tzw. sekcji szczegółowych. Każda sekcja szczegółowa stanowiła arkusz mapy katastralnej i stała się też podstawą wszelkich prac pomiarowych. Była oznaczona małymi literami alfabetu – od wschodu ku zachodowi a, b, c, d oraz od północy ku południu e, f, g, h, i⁶. Miała też swoje godło, które znajdowało się w prawym górnym rogu. Wymiary sekcji szczegółowej (format mapy w obrębie ramek) w skali 1:2880 wynosiły 25 × 20 cali, czyli 658,2 × 526,7 mm, co w terenie odpowiadało 1896,48 × 1517,19 m. Każdy bok ramki sekcyjnej został podzielony kreskami dłuższymi na odcinki 5-calowe i krótszymi na 1-calowe (23,34 mm)⁷. Warto jednak zaznaczyć, że ów

³ W. Fedorowski, *Ewidencja gruntów*, Warszawa 1974, s. 44; P. Hanus, *Wykorzystanie dokumentacji byłego katastru austriackiego do regulacji stanu prawnego nieruchomości*, „Geomatics and Environmental Engineering” 1, 2007, nr 4, s. 129.

⁴ T. Adamczyk, J. Jasiołek, *Analiza dokumentacji katastru gruntowego byłej gminy Hrebenne*, „Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich” 1, 2012, nr 3, s. 27.

⁵ J. Bumba, *České katastry od 11. do 21. století*, Praha 2007, s. 54–56.

⁶ J. Wolski, *Austriacki kataster podatku gruntowego...*, s. 201–202; M. Sobala, *Zastosowanie austriackich map katastralnych w badaniach użytkowania ziemi w połowie XIX wieku*, „Polski Przegląd Kartograficzny” 44, 2012, nr 4, s. 325–326.

⁷ J. Tazakowski, *Metodyka wykorzystania map byłego katastru austriackiego do celów praw-*

podział sekcyjny obowiązywał tylko do 1887 r., po czym na podstawie wydanej instrukcji w sprawie sporządzania nowych map w katastrze podatku gruntowego został zastąpiony innym⁸.

W skład części kartograficznej operatu austriackiego katastru gruntowego wchodziło kilka rodzajów map katastralnych. Jednym z nich były oryginały, tj. pierwowrorys map, na które nanoszono dane z pomiarów szczegółowych. Mapy te były sporządzane najczęściej odrębnie dla każdej gminy katastralnej i cechowały się dużą szczegółowością oraz starannością w zakresie wykonania. Na ich planszy tytułowej widnieje nazwa miejscowości wraz z przedmieściami lub z przysiółkami napisana w jednym języku (tj. niemieckim) lub dwóch (tj. niemieckim i słowiańskim), nazwa cyrkułu, rok wykonania pomiaru (w przypadku map katastralnych dla Śląska Austriackiego był to rok 1836), skala oraz jedna podziałka transwersalna w sążniach lub dwie podziałki w sążniach i metrach. Na każdej planszy mapy znajdują się także nazwiska i podpisy geodetów, którzy ją wykonali⁹. Arkusze map były kompletowane w kopertach z tektury, na których nalepiony był schemat układu sekcji szczegółowych. Podstawowy format arkuszy ma rozmiar 60 × 70 cm. Odchylenia od niego wynoszą ± 2 cm. Warto również podkreślić, że na planszach owych map nie występuje legenda, która wraz ze wzorcami i kolorystyką liczy około 150 oznaczeń. Zawierają ją jednak i szczegółowo objaśniają odrębne instrukcje katastralne m.in. z 1824 r. oraz z lat późniejszych¹⁰.

Treść omawianych map była bardzo różnaita i obejmowała całą gamę różnych elementów. Wśród nich można wyróżnić np.: role (z wysoką zawartością żelaza, z drzewami owocowymi, z drzewami oliwnymi, z drzewami lub winoroślami), łąki (suche, mokre, pastwiska, z drzewami owocowymi, z drzewami lub winoroślami, z użytkowym drewnem), ogrody (owocowe, warzywne, ozdobne), różne typy lasów (liściaste, iglaste, mieszane), parki (np. angielski), obiekty architektoniczne (murowane, drewniane, ruiny), wszelkiego rodzaju infrastrukturę gospodarczą i użytkową (młyny, cegielnie, mosty, śluzy, jazy, rowy melioracyjne, studnie) czy kultową (kościół, kaplice, kapliczki, cmentarze, krzyże przydrożne), wody i tereny podmokłe (rzeki, strumyki, jeziora, stawy, bagna, torfowi-

nych, rozprawa doktorska, Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszica w Krakowie, Wydział Geodezji Górniczej i Inżynierii Środowiska, Kraków 2011, s. 25.

⁸ J. Wolski, *Austriacki kataster podatku gruntowego...*, s. 202.

⁹ A. Zachariasz, *Przydatność archiwalnych źródeł kartograficznych...*, s. 67–68.

¹⁰ A. Zachariasz, *Odczytywanie historii zapisanej w krajobrazie*, „Roczniki Geomatyki” 5, 2007, z. 8, s. 47. Wspomniana instrukcja z 1824 r. przechowywana jest obecnie w Archiwum Narodowym w Pradze (Národní archiv Praha, Cirkuláře a vyhlášky, inv. č. 3369).

ska, sadzawki, bagna z trzcina), różne rodzaje dróg (z rowem, bez rowu, publiczna, polna, z aleją, ubita, ścieżka), kolei żelaznych (jednotorowa, dwutorowa) i wiele innych¹¹.

Mapy te były opisywane i kolorowane według ściśle określonych kolorów. I tak np. dla przedstawienia wybranych obszarów zielonych stosowano najczęściej różne odcienie koloru zielonego. Łąki przybierały na nich kolor ciemniejszej zieleni, pastwiska – zieleni jaśniejszej, natomiast ogrody – zieleni soczystej. Wody przedstawiano z kolei za pomocą błękitu pruskiego, drogi – koloru brązowego, a koleje żelazne – fioletowego. Dla budynków przeznaczony był zaś kolor czerwony i żółty, za których pośrednictwem oznaczano odpowiednio obiekt murowany/kamienny i drewniany¹². Kolorowaniu nie poddawano natomiast nieużytków. W tym przypadku wpisywano tylko symbol „Un” (*Unproduktiv*). Na mapach naniesione były również numery parcel. Ich numeracja podlegała także określonym zasadom. Parcele gruntowe były numerowane cynobrem (odcień koloru czerwonego) od 1 do n, podczas gdy drogi publiczne oraz wszelkiego rodzaju wody, tj. cieki wodne, jeziora, stawy czy sadzawki, otrzymywały kolejną numerację po ostatnim numerze parceli gruntowej. Parcele budowlane były z kolei wykreślane kolorem czarnym, poczynając od numeru 1¹³. Na uwagę zasługuje także fakt, że pojawiające się na omawianych mapach różnego rodzaju znaki umowne były tworzone z dużą precyzją i starannością, i próbowały jak najwierniej odzwierciedlić obiekty, które przedstawiały.

Warto również podkreślić, że mapy oryginalne były także wykorzystywane do przeprowadzania rewizji zawartości części kartograficznej operatu. W związku z tym zawierają także często i późniejsze zmiany. Są to np. nowo naniesione parcele, zmienione numery parcel, przetłumaczone nazwy nie-

¹¹ Z. Wzorek, *Galiczyjskie plany katastralne*, „Prace Instytutu Urbanistyki i Architektury” 1, 1951, z. 2, s. 87–91; J. Wolski, *Austriacki kataster podatku gruntowego...*, s. 203; T. J. Filozof, *Galiczyjski kataster podatkowy jako źródło do badania struktury społecznej wsi*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 132 (1279), 2005, s. 117. Zob. także M. Vichrová, *Katalog objektů stabilního katastru*, publikacja online: https://mapy.plzen.eu/wp-content/uploads/2020/03/Katalog_objektu_SK.pdf (dostęp: 18.08.2021).

¹² J. Taszakowski, *Metodyka wykorzystania map...*, s. 31. Czeski badacz Jiří Škabrada twierdzi jednak, że użycie koloru czerwonego czy żółtego dla budynków nie zależało od ich konstrukcji (kamienna/drewniana), ale przede wszystkim od bezpieczeństwa przeciwpożarowego. Zdaniem tego badacza te budynki, które były z punktu widzenia pożarowego bezpieczniejsze, przedstawiano czerwoną barwą, natomiast te mniej bezpieczne żółtą (Zob. J. Škabrada, *K problematice barevného rozlišení vesnických staveb na mapách stabilního katastru v Čechách*, „Památky a příroda. Časopis státní památkové péče a ochrany přírody” 9, 1984, s. 203–204).

¹³ J. Taszakowski, *Metodyka wykorzystania map...*, s. 30.

mieckie na język polski itd. Zmiany te jest dość trudno sklasyfikować w czasie, ale można je odróżnić od pierwotnej treści mapy, ponieważ są zazwyczaj naniesione innym kolorem.

Pierworysy były następnie wykorzystywane do wykonywania płyt litograficznych, które służyły jako matryce do wytwarzania odbitek. Jednym z ich rodzajów stały się m.in. „wiedienki” (zwane także mapami cesarskimi od miejsca ich przechowywania), które sporządzano w jednym egzemplarzu i zgodnie z wytycznymi cesarskiego dekretu z 1817 r. przechowywano obowiązkowo w Centralnym Archiwum Map Katastralnych w Wiedniu (zał. w 1833 r.), dzięki czemu nie były już wykorzystywane do dalszych prac. Z tego też względu przedstawiają stan krajobrazu w momencie mapowania (bez dodatkowego nanoszenia późniejszych zmian), które w przypadku Śląska Austriackiego przebiegało w latach 1824–1830 i 1833–1836¹⁴. Kolorystyka tych map jest podobna do zastosowanej w pierworysach, na których wzór były wykonywane. Kolorowano je ręcznie akwarelą i sporządzano z reguły dla każdej gminy katastralnej. Na odwrocie arkusza mapy znajduje się podpis pracownika, który ją kolorował oraz inspektora. Poszczególne arkusze mapy oznaczone są liczbami rzymskimi. Na planszy tytułowej widnieje nazwa miejscowości w języku niemieckim wraz z przedmieściami lub z przysiółkami, niekiedy uzupełniona nazwą w języku słowiańskim ujętą w nawiasach, następnie nazwa cyrkułu, nazwa powiatu, rok wykonania pomiaru, nazwiska litografujących i rok ukończenia litografii. Tam też zamieszczone są skala i podziałka transversalna oraz plan sekcji. Na obszarze Śląska Austriackiego owe odbitki litograficzne map oryginalnych zostały ukończone w 1839 r., o czym informuje pojawiająca się na nich data, a wśród osób, które je wykonywali znaleźli się m.in.: della Torre i Winter C., Mororette i Müller, Horrack i Krippel, Wölsz i Krippel, Neuhofer i Winter C., Wanke i Krippel oraz inni.

Pozostałe rodzaje map służyły już do różnych prac bieżących i aktualizacji. Należały do nich przede wszystkim szkice inductive, które wykorzystywano jako mapy polowe przy pracach pomiarowych w terenie. Były to sekcje map katastralnych podklejone na tekturowy karton i rozcięte na cztery części, umożliwiające ich złożenie. Nanoszono na nie wszelkiego rodzaju informacje, np. o stanie posiadania, zabudowie, przebiegu dróg, cieków wodnych (np. rzek, potoków, strumyków) i inne¹⁵. Kolorowano je według

¹⁴ V. Brůna, K. Křováková, *Mapy Stabilního katastru jako zdroj informací pro státní správu a samosprávu*, Laboratoř geoinformatiky Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, publikacja online: http://bruna.geolab.cz/files/publ/geoinf_brno2.pdf (dostęp: 23.08.2021).

¹⁵ A. Zachariasz, *Odczytywanie historii...*, s. 46; *Bojkowszczyzna Zachodnia – wczoraj, dziś*

tych samych zasad co mapy oryginalne. W odróżnieniu jednak od nich zawierały jeszcze niektóre dodatkowe informacje zaczerpnięte z tzw. szkiców polowych, m.in. nazwiska właścicieli parcel, numery domów czy też numery znaków granicznych na granicy miejscowości. Obszar gminy katastralnej został podzielony na sieci parcel, które oznaczono wielkimi literami alfabetu oraz odpowiednio nazwano. Numery parcel gruntowych były naniesione czerwonym kolorem (na parceli zwykle znajdowało się także nazwisko jej właściciela), natomiast parcel budowlanych czarnym. Numery domów były zaś umieszczane bezpośrednio na danym obiekcie lub w jego pobliżu, a wykreślano je karminem. Każdy szkic posiadał załączoną osobną kartę pod nazwą *Parzellirungs Croquis der Gemeinde*, która przedstawiała całe terytorium danej gminy katastralnej, podział na sieci parceli wraz z ich literowym oznaczeniem oraz schemat układu arkuszy mapy włącznie z ich numeracją. Na tej samej karcie znajdował się także wykaz parceli (*Parzellen Ausweis*), gdzie zostały wymienione nazwy poszczególnych sieci wraz z numerami parceli gruntowych i budowlanych. Określone części mapy były oznaczone na odwrocie liczbami rzymskimi w kolejności schematu układu arkuszy¹⁶.

Szkice indykacyjne służyły przede wszystkim jako materiał przygotowawczy czy też podkładowy do sporządzania map oryginalnych, jak też innych dokumentów, m.in. protokołów parcelowych. Dziś jednak, dzięki szczegółowym danym na nich umieszczanym, są niezwykle cennym źródłem informacji na temat ówczesnego krajobrazu, gospodarki, genealogii, demografii oraz wielu innych kwestii historycznych i geograficznych.

W kontekście powyższych rozważań warto także podkreślić, że, oprócz planów katastralnych wykonanych w technice kolorowej, istniały także sporządzone w technice czarno-białej. Odbitki tego rodzaju służyły do prac bieżących i nie były w pełni kolorowane. Kolorowano na nich tylko obiekty drewniane (kolor żółty), murowane/kamienne (kolor czerwony), wody (kolor niebieski) oraz drogi (kolor brązowy i szary).

Opisane powyżej mapy są dziś cennym i godnym uwagi źródłem informacji umożliwiającym prowadzenie szerokich badań na różnych płaszczyznach. Wartość owego materiału kartograficznego wynika z jednej strony z jego bogatej treści, z drugiej zaś z wysokiej jakości wykonania.

i jutro, t. 1, red. J. Wolski, Warszawa 2016, s. 138.

¹⁶ L. Vojtíšková, *Badatelské využití indikačních skic pro genealogický výzkum*, [w:] *Stabilita katastr 1817–2017. Sborník z konference konané 14. listopadu 2017 v sídle Českého úřadu zeměměřického a katastrálního v Praze*, ed. M. Buchlovský, Praha 2018, s. 51–54.

Mapy austriackiego katastru gruntowego dla polskiej części dawnego Śląska Austriackiego w śląskich instytucjach samorządowych

Spośród opisanych powyżej rodzajów materiałów kartograficznych, które wchodziły w skład części kartograficznej operatu franciszkańskiego katastru, dla polskiej części dawnego Śląska Austriackiego, czyli części Śląska Cieszyńskiego, zachowały się w większej liczbie jedynie odbitki litograficzne zwane „wiedenkami” oraz mapy oryginalne. Nie wiadomo natomiast, gdzie znajdują się i czy w ogóle przetrwały do dziś szkice inkiennie. Przeprowadzona w różnych śląskich instytucjach państwowych (archiwa, muzea, urzędy administracji samorządowej) kwerenda przyniosła bowiem wynik negatywny. Podobna sytuacja dotyczy także dokumentacji tworzącej część opisową operatu omawianego katastru (m.in. protokoły parcel gruntowych i budowlanych, protokoły szacunkowe). Można jedynie przypuszczać, że zaginęła w czasie II wojny światowej.

Jak już wspomniano powyżej, „wiedunki” były początkowo przechowywane w Centralnym Archiwum Map Katastralnych w Wiedniu. Po zakończeniu I wojny światowej te z nich, które dotyczyły polskich ziem, zostały na podstawie umów i traktatów zawartych z Austrią przekazane z Wiednia do Polski. Dla omawianego terytorium zachowało się ich łącznie 80 dla 81 gmin katastralnych (Ilustracja 1). Połowa z nich, tj. 40 map dla 41 gmin katastralnych, przechowywana jest obecnie w Archiwum Państwowym w Katowicach w zespole *Zbiór map katastralnych Śląska Cieszyńskiego 830–1963*¹⁷. Materiał ten nie został jednak jeszcze zdigitalizowany i udostępniony badaczom online. W sieci, na portalu *Szukaj w Archiwach*, dostępny jest jedynie jego inwentarz z krótkim opisem¹⁸. Trudno jest jednak wywnioskować zeń, o którym rodzaju mapy jest mowa.

Kilka „wiedenek” znajduje się również w zbiorze kartograficznym Muzeum Śląska Cieszyńskiego (tj. dla gmin katastralnych Bobrek i Błogocice)¹⁹ oraz w Wydziale Geodezji, Kartografii i Katastru Starostwa Powiatowego w Cieszynie (dla gmin katastralnych Puńców, Harbutowice i Pogwiz-

¹⁷ Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Cieszynie, *Zbiór map katastralnych Śląska Cieszyńskiego 1830–1963*. Zob. także R. Banduch, *Informacja o materiałach katastru austriackiego przechowywanych w Archiwum Państwowym w Katowicach w oddziałach w Cieszynie i w Żywcu*, „Rocznik Historyczno-Archiwalny” 13, 1998, s. 113–119.

¹⁸ Zob. <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/zespol/-/zespol/125522> (dostęp: 15. 08. 2021).

¹⁹ Muzeum Śląska Cieszyńskiego, *Zbiór kartograficzny*, nr inw. MC/K/03373 (Błogocice), MC/K/03375 (Bobrek). Dostępne także online na stronie internetowej: <http://www.katalog.muzeumcieszyn.pl/dzial/kartografia.html> (dostęp: 15.08.2021).

dów). Kilkadziesiąt ich sztuk (dokładnie 35 map) przechowuje ponadto Centralne Archiwum Geodezji i Katastru w Pradze (*Ústřední archiv zeměměřictví a katastru*)²⁰. Mapy te trafiły do czechosłowackich archiwów już po I wojnie światowej. Nie wiadomo jednak, dlaczego nigdy nie zostały przekazane państwu polskiemu. Obecnie ów materiał kartograficzny nie jest jeszcze dostępny – w przeciwieństwie do map cesarskich dla pozostałej części dawnego Śląska Austriackiego – w internetowym Vademecum owego archiwum, które umożliwia przeglądanie zawartości poszczególnych zbiorów, w tym pochodzących z austriackiego katastru gruntowego²¹. Pokrycie cesarskimi mapami ma zatem, jak wykazały przeprowadzone badania, większość gmin katastralnych z obszaru polskiej części Śląska Cieszyńskiego. Nie udało się ich natomiast odnaleźć dla 23 miejscowości z tego terytorium²².

Poza „wiedenkami” w większej liczbie zachowały się dla omawianego terytorium dawnego Śląska Austriackiego jeszcze oryginalne mapy. Wiadomo, że dokumenty katastralne dla tego obszaru były do 1850 r. przechowywane w Archiwum Map Katastralnych w Brnie, natomiast po 1850 r., kiedy doszło w związku z reformą administracyjną do rozdzielenia Ziemi Morawsko-Śląskiej na Morawy i Śląsk Austriacki, w Archiwum Map Katastralnych w Opawie²³. Po podziale Śląska Cieszyńskiego w 1920 r. między Polskę a Czechosłowację archiwalia te zostały następnie przekazane z czechosłowackich archiwów do polskich instytucji.

Zgodnie z zachowanymi informacjami miejscem ułożenia materiału kartograficznego stał się w okresie międzywojennym Urząd Katastralny w Cieszynie, którego agendę przejął następnie na podstawie Rozporządzenia Ministerstwa Skarbu z 10 lipca 1933 r. Urząd Skarbowy. W czasie okupacji dokumenty te znajdowały się z kolei w Powiatowym Urzędzie Kata-

²⁰ We wspomnianym archiwum przechowywane są mapy dla następujących gmin katastralnych: Bażanowice, Biery, Boguszowice, Bystra, Chybie, Czechowice, Drogomyśl, Dziedzice, Frelichów, Golezów, Grodziec, Górki Małe, Hażlach, Jaworzynka, Kalembice, Komorowice, Kończyce Małe, Kończyce Wielkie, Krasna, Leszna Górna, Ligota, Marklowice, Marklowice Górne, Olszówka Dolna, Mnich, Mnisztwo, Otrębów, Pruchna, Rudnik, Rudzica, Skoczów, Zabłocie, Zabrzeg, Zamarski, Zebrzydowice Dolne, Zebrzydowice Górne. Zob. także T. Grim, *Císařské povinné otisky map stabilního katastru z části území polského Těšínska v Ústředním archivu zeměměřictví a katastru Zeměměřického úřadu v Praze*, „Geodetický a kartografický obzor” 55 (97), 2009, nr 6, s. 135–138.

²¹ Zob. <https://uazk.cuzk.cz/vademecum/> (dostęp: 15.08.2021).

²² Dotyczy to następujących gmin katastralnych: Bąków, Bielowicko, Bielsko Dolne Przedmieście, Bielsko Górne Przedmieście, Bielsko Stare, Bronów, Iłownica, Jasienica, Jaworze, Kamienica, Landek, Łazy, Mazańcowice, Międzyrzecze Dolne, Międzyrzecze Górne, Mikušowice, Roztropice, Strumień Zamek, Strumień, Wapienica, Zaborze, Zarzecze, Zbytków.

²³ J. Brzobohatý, *Úvod*, [w:] *Stabilní katastr slezský 1824–1880. Prozatímní ideální inventář*, Opava 1966, s. 5.

stralnym w Cieszynie. Od 1953 r. trafiły do Powiatowego Biura Geodezji i Urzędów Rolnych, a następnie do Urzędu Powiatowego w Cieszynie²⁴. Po likwidacji tej instytucji w 1975 r. zostały rozproszone po różnych instytucjach państwowych, co stało się przysłowiowym gwoździem do trumny katastru. Materiały dotyczące poszczególnych gmin trafiły wówczas do niektórych urzędów gminnych, natomiast odnoszące się do miast zostały przekazane do okręgowych przedsiębiorstw geodezyjno-kartograficznych i częściowo do urzędów miejskich (biur geodetów miejskich)²⁵. Po reformie administracyjnej w 1999 r. część dokumentów przejęły natomiast starostwa powiatowe.

Wszystko to spowodowało, że obecnie wspomniane mapy cechuje duże rozproszenie terytorialne wynikające przede wszystkim z faktu, iż miejscem ich przechowywania nie stało się, jak w przypadku większości map cesarskich, Archiwum Państwowe w Katowicach, ale właśnie archiwa różnych instytucji administracji samorządowej, tj. starostw powiatowych i urzędów miejskich.

Jak wykazały przeprowadzone badania, we wspomnianych instytucjach przechowywanych jest ogółem 71 oryginalnych map z austriackiego katastru dla 89 gmin katastralnych z polskiej części Śląska Cieszyńskiego (Ilustracja 2). Najwięcej ich znajduje się obecnie w Starostwie Powiatowym w Cieszynie w Wydziale Geodezji, Kartografii i Katastru (Referat – Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej). Zbiór ten liczy łącznie 51 map dla 65 gmin katastralnych. Pokrywa niemal całe terytorium powiatu cieszyńskiego, z wyjątkiem kilku gmin katastralnych (Boguszowice, Gułdow, Krasna, Markłowice, Mnisztwo, Otrębów, Pastwiska, Pogwizdów), dla których owych dokumentów nie udało się znaleźć w czasie przeprowadzania kwerendy archiwalnej. Mapy te, pomimo widocznych na nich śladów użytkowania, są w dobrym stanie zachowania. Przechowywane są w specjalnej szufladowej skrzyni przystosowanej do układania dokumentacji wielkorozmiarowej. Większość z nich, poza kilkoma egzemplarzami, cechuje kompletność pod względem zachowania arkuszy (Tabela 1). Materiał ten nie został niestety jeszcze skatalogowany, co znacznie utrudnia jego wyszukiwanie. Dla potrzeb własnych instytucji został już jednak zdigitalizowany. Istnieje też możliwość zamówienia jego reprodukcji po spełnieniu różnego rodzaju wymogów formalnych.

²⁴ R. Banduch, *Wstęp*, [w:] *Zbiór map katastralnych Śląska Cieszyńskiego. Inwentarz*, Katowice 2010, s. 1.

²⁵ A. Pawłowska-Wielgus, *Mapy katastralne w archiwach państwowych w Polsce*, [w:] *Z Dziejów Kartografii*, t. 1, red. J. Janczak, Z. Rzepa, Wrocław 1979, s. 155–156.

Oryginalnymi mapami z austriackiego katastru dysponuje także Starostwo Powiatowe w Bielsku-Białej. Na Wydziale Geodezyjno-Kartograficznym owej instytucji znajduje się ogółem 11 map omawianego typu dla 14 gmin katastralnych z badanego obszaru, tj. Bielowicko, Biery, Grodziec, Iłownica, Jasienica, Landek, Łazy, Mazańcowice, Międzyrzecze Dolne, Międzyrzecze Górne, Roztropice, Rudzica, Świętoszówka i Wieszczyta. Jeszcze w połowie 2021 r. dokumenty te były udostępniane badaczom online na Geoportalu tej instytucji. Geoportal prezentował najstarsze mapy historyczne obejmujące swoim zasięgiem teren powiatu. W większości były to właśnie oryginalne mapy katastralne z 1836 r. W przypadku niezachowania się tych map, zamieszczone zostały mapy późniejsze, tj. z lat 1871–1872, powstałe po aktualizacji (reambulacji) katastru przeprowadzonej w latach 1869–1882. Obecnie jednak, w wyniku zmiany Geoportalu, archiwalia te już się tam nie stety nie znajdują.

Poza wspomnianymi starostwami powiatowymi miejscem przechowywania omawianych map stały się również różne urzędy miejskie funkcjonujące na obszarze polskiej części Śląska Cieszyńskiego. Największą liczbą owych dokumentów dysponuje dziś Urząd Miejski w Bielsku-Białej, w którego Wydziale Geodezji i Kartografii przechowywanych jest 5 oryginalnych map z austriackiego katastru z 1836 r. dla 6 gmin katastralnych, będących miejskimi częściami Bielska-Białej, tj. Bielsko Stare, Bielsko Górne i Dolne Przedmieście, Komorowice, Mikuszowice i Olszówka Dolna. Archiwalia te, pomimo że owa instytucja posiada również Geoportal, nie zostały jednak jeszcze udostępnione badaczom w formie online.

Omawiane mapy katastralne można także znaleźć w zasobach Urzędu Miejskiego w Czechowicach-Dziedzicach. W jego Wydziale Geodezji, Kartografii, Katastru i Gospodarki Nieruchomościami są obecnie przechowywane mapy dla trzech gmin katastralnych, tj. Czechowic, Ligoty oraz Bronowa. Zachowały się również mapy dla miasta Cieszyna – przechowują je jednak dwie różne instytucje. Oprócz Urzędu Miejskiego w Cieszynie, gdzie znajduje się mapa dla gminy katastralnej Bobrek, dwie inne mapy, tj. dla gmin katastralnych Cieszyn Miasto, Górne Przedmieście oraz Cieszyn Frysztaćkie Przedmieście i Kamieniec, odnajdujemy ponadto w zbiorze kartograficznym w Muzeum Śląska Cieszyńskiego w Cieszynie. Mapy przechowywane we wspomnianym muzeum są dostępne w muzeum cyfrowym znajdującym się na stronie internetowej tej instytucji²⁶.

²⁶ Muzeum Śląska Cieszyńskiego, Zbiór kartograficzny, sygn. MC/K/03372 (Cieszyn Miasto, Górne Przedmieście), sygn. MC/K/03376 (Cieszyn Frysztaćkie Przedmieście i Kamieniec). Dostępne online na stronie internetowej Muzeum Śląska Cieszyńskiego: <http://>

Na podstawie powyższych rozważań można zatem stwierdzić, że kataster franciszkański dla Śląska Austriackiego stanowi cenny materiał źródłowy o szerokim potencjale badawczym. Wchodzące w jego skład mapy należą bezdyskusyjnie do najwartościowszych zbiorów kartograficznych. Jak już jednak zwróciła uwagę Janina Stoksikówna w jednym ze swoich artykułów, ich przydatność, a przede wszystkim wartość historyczna nie zostały jednak w przeszłości należycie docenione, czego skutki są widoczne czy też odczuwalne do dzisiaj. Znalazło to swoje odzwierciedlenie m.in. w fakcie niszczenia owych dokumentów poprzez nanoszenie na nie różnego rodzaju zmian, czy też w ich przerzucaniu z jednej instytucji do drugiej, dzięki czemu odznaczają się obecnie znaczną dekoncentracją w zakresie przechowywania oraz wykazują liczne straty²⁷. O ile jednak materiały tego katastru, które zostały przejęte przez archiwa państwowe czy muzea są już dziś częściowo opracowane i udostępnione badaczom w formie inwentarzy książkowych czy też online, o tyle znajdujące się we wspomnianych archiwach różnych instytucji administracji samorządowej, tj. starostw powiatowych i urzędów miejskich, pozostają nadal w większości nieskatalogowane i trudno dostępne. Instytucje te najczęściej nie dysponują bowiem żadnymi bazami danych ani też nie zamieszczają na swoich stronach internetowych żadnych informacji o posiadanych zasobach, co powoduje, że owe materiały często uciekają uwadze badaczy, głównie zagranicznych, którzy – co jest zrozumiałe – poszukują tego typu dokumentów najczęściej w archiwach państwowych.

Innym problemem, który warto w tym miejscu także zasygnalizować, jest dość skomplikowany, w porównaniu np. z archiwami państwowymi czy muzeami, proces udostępniania owych materiałów katastralnych badaczom. Wiąże się to bowiem z wypełnianiem specjalnie przeznaczonych do tego celu wniosków w postaci formularzy, które nie mogą być przedkładane do rozpatrzenia w formie elektronicznej, lecz pisemnej opatrzonej własnoręcznym podpisem. Z tej przyczyny czas oczekiwania na zamówione dokumenty znacznie się wydłuża.

Warto również zwrócić uwagę na jeszcze jeden problematyczny aspekt, mianowicie na informacje, jakimi dysponują owe instytucje o przechowywanych w swoim zasobach materiałach katastralnych. O ile w przypadku archiwów państwowych każdy opracowany zespół archiwalny posiada z reguły swój inwentarz, który zawiera nie tylko informacje o jego zawartości, ale także o historii danego zespołu włącznie z proveniencją tworzących go materiałów, o tyle w przypadku archiwów instytucji administracji samorzą-

www.katalog.muzeumcieszyn.pl/dzial/kartografia.html (dostęp: 18.06.2021).

²⁷ J. Stoksikówna, *Galicyski kataster gruntowy...*, s. 182.

dowej informacji na temat losów wspomnianych dokumentów są najczęściej niedostępne czy nawet nieznanne.

Podsumowanie

Podsumowując należy stwierdzić, że w tej sytuacji najlepszym rozwiązaniem – które też już było wielokrotnie postulowane w literaturze przedmiotu²⁸ – wydaje się być dokonanie scalenia ewidencyjnego wszystkich materiałów archiwalnych austriackiego katastru znajdujących się we wspomnianych instytucjach, co znacznie ułatwiłoby przeprowadzanie różnego rodzaju badań oraz zwiększyłoby poziom ich dostępności. Tym bardziej, że większość tych materiałów została już zdigitalizowana przez wspomniane instytucje dla potrzeb własnych. Dla porównania można w tym miejscu przywołać sytuację, w jakiej obecnie znajdują się dokumenty katastralne z pozostałej części dawnego Śląska Austriackiego, które są przechowywane w archiwach Republiki Czeskiej. Materiał kartograficzny, tj. oryginalne i cesarskie mapy oraz inne dokumenty wchodzące w skład części kartograficznej operatu austriackiego katastru (np. szkice polowe), jest obecnie przechowywany w Centralnym Archiwum Geodezji i Katastru w Pradze. Dokumenty tworzące zaś część opisową owego operatu (np. protokoły parcel gruntowych i parcel budowlanych, operaty szacunkowe itd.) znajdują się natomiast w archiwach utworzonych dla poszczególnych czeskich ziem historycznych, tj. dla Czech – w Archiwum Narodowym w Pradze (*Národní archiv*), dla Moraw i częściowo także dla Śląska – w Morawskim Archiwum Krajowym w Brnie (*Moravský zemský archiv v Brně*) oraz dla Śląska – w Archiwum Krajowym w Opawie (*Zemský archiv v Opavě*). Warto także dodać, że wszystkie „wiedienki”, szkice indykacyjne oraz większość map oryginalnych są już zdigitalizowane i udostępnione online na Geoportalu²⁹ oraz w Vademecum Centralnego Archiwum Geodezji i Katastru w Pradze³⁰. Szczegółowe informacje o pozostałych materiałach katastralnych można natomiast znaleźć w internetowych bazach danych używanych przez poszczególne archiwa.

Poza wspomnianą potrzebą scalenia ewidencyjnego owych materiałów przydatne mogłoby się także okazać wydanie wspólnego przewodnika czy też informatora o zasobach omawianego katastru, znajdujących się we wybranych archiwach czy też dążenie do ich stopniowego zdigitalizowania

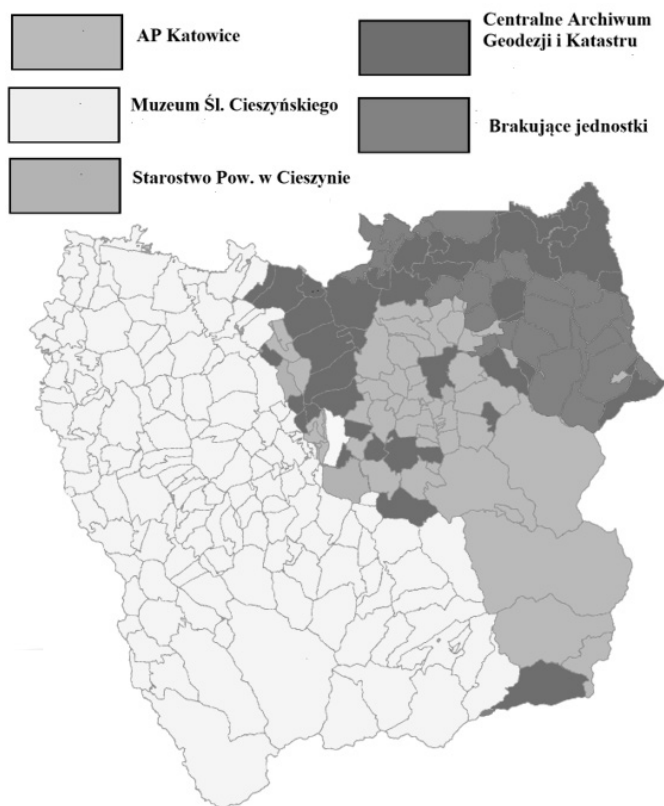
²⁸ M.in. przez J. Wolskiego (Zob. *Bojkowszczyzna Zachodnia...*, s. 140–141).

²⁹ Zob. <https://ags.cuzk.cz/archiv/> (dostęp: 18. 07. 2021).

³⁰ Zob. <https://uazk.cuzk.cz/vademecum/> (dostęp: 18. 07. 2021).

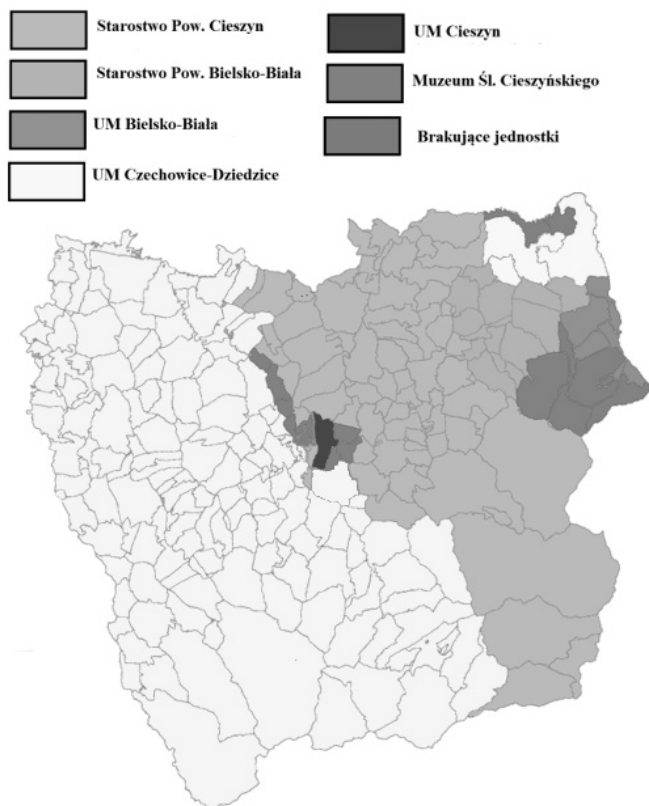
i udostępniania online, jak ma to już miejsce np. w przypadku dokumentów austriackiego katastru zachowanych dla obszaru Galicji, a przechowywanych w Archiwum Państwowym w Przemyślu oraz w Archiwum Narodowym w Krakowie³¹.

Dzięki wspomnianym powyżej działaniom dokumenty austriackiego katastru dla polskiej części dawnego Śląska Austriackiego, które przechowywane są obecnie we wspomnianych instytucjach, przestałyby być w znacznym stopniu ukrytą, mało znaną i docenianą częścią europejskiego dziedzictwa kulturowego.

Il. 1. Rozmieszczenie tzw. cesarskich map („wiedenek”) zachowanych dla polskiej części dawnego Śląska Austriackiego.

³¹ Zdigitalizowane przez wspomniane archiwa dokumenty katastralne są dostępne na www.szukajwarchiwach.gov.pl. Digitalizacja została rozpoczęta w 2012 r. dzięki środkom przyznanych przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych, a w późniejszym czasie była kontynuowana przy wsparciu finansowym Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Il. 2. Rozmieszczenie map oryginalnych zachowanych dla polskiej części dawnego Śląska Austriackiego w śląskich instytucjach publicznych.

Tabela 1. Stan zachowania oryginalnych map przechowywanych w Starostwie Powiatowym w Cieszynie.

Lp.	Nazwa gminy katastralnej	Zachowane arkusze	Stan zachowania (kompletna/niekompletna)
1.	Bażanowice	I, ad. I, II, III, ad. III	kompletna
2.	Bąków	I, II, III, IV, V, VI	kompletna

3.	Brenna	I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX, XXI, XXII, XXIII, XXIV, XXV, ad. XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, XXIX, XXX, XXXI, XXXII, XXXIII, XXXIV, XXXV, XXXVI, XXXVII, XXXVIII, ad. XXXVIII, XXXIX	kompletna
4.	Brzezówka	I, II, III, ad. IV, IV	kompletna
5.	Chybie	I, II, III, IV, V, VI, ad. VI, VII, VIII, ad. VIII, IX, ad. IX	kompletna
6.	Cisownica Mała, Cisownica Wielka	I, II, III, IV, ad. IV, V, VI, ad. VI, VII	kompletna
7.	Dębowiec	I, II, III, ad. III, IV, V, ad. V, VI, VIII	niekompletna
8.	Drogomyśl	I, ad. I, II, ad. II, III, ad. III, IV, V, ad. V, VI, VII, VIII, IX	kompletna
9.	Dzięgielów	I, ad. I, ad. I, II, ad. II, III, IV, V, ad. V	kompletna
10.	Frelichów	I, II, ad. II, III, ad. III	kompletna
11.	Godziszów	I, II, ad. II, III, IV	kompletna
12.	Goleszów	I, ad. I, II, III, ad. III, IV, ad. IV, V, ad. V, VI	kompletna
13.	Górki Małe	I, II, ad. II, III	kompletna
14.	Górki Wielkie	I, II, III, IV, V, VI, ad. VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII	kompletna
15.	Gumna	I, II, ad. II, III, IV, V	kompletna
16.	Hazlach	I, ad. I, II, III, ad. III, IV, V, VI, ad. VI, VII, VIII	kompletna
17.	Hermanice, Nierodzim, Bładnice Górne	I, ad. I, II, III, IV, V, VI, VII	kompletna
18.	Iskrzyczyn	I, ad. I, II, ad. II, III, IV	kompletna

19.	Istebna, Koników	I, II, III, ad. III, ad. III, IV, V, VI, ad. VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, ad. XII, XIII, XIV, ad. XIV, XXV, XXIV, XXVII, XVIII, XIX, XX, XXI, XXII, XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII	kompletna
20.	Jaworzynka	I, ad. I, II, III, IV, V, VI, ad. VI, VIII, IX, ad. IX, X, XI, ad. XI, XXIII	niekompletna
21.	Kaczyce Górne, Kaczyce Dolne	I, II, III, ad. III, IV, V, ad. V, VI, ad. VI	niekompletna
22.	Kiczyce	I, II, III, IV, V, IV, VII	kompletna
23.	Kisielów	I, II, ad. II, ad. II, III	kompletna
24.	Kończyce Małe	I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII	kompletna
25.	Kończyce Wielkie	I, II, III, IV, ad. IV, V, VI, ad. VI, VII, ad. VII, VIII	kompletna
26.	Kostkowice	I, ad. I, II, ad. II, III, ad. III	kompletna
27.	Kowale	I, ad. I, ad. I, II, ad. II, III, ad. III	kompletna
28.	Kozakowice Dolne, Kozakowice Górne	I, II, III, ad. III, IV, ad. IV,	kompletna
29.	Leszna Górna	II, ad. II, IV, V, VI, ad. VI, VIII	niekompletna ³²
30.	Lipowiec	I, ad. I, II, III, IV, ad. IV, V, VI, VII, ad. VII	kompletna
31.	Międzyświeć, Wilamowice, Harbutowice, Bładnice Dolne	I, II, III, IV, V, IV, VII, VIII, IX	kompletna
32.	Mnich	I, II, III, ad. III, ad. III, IV, ad. IV, V, ad. V, ad. V	kompletna
33.	Ochaby Małe	I, ad. I, II, ad. II, ad. II, III, IV	kompletna

³² Cztery arkusze owej mapy przechowywane są ponadto w Centralnym Archiwum Geodezji i Katastru w Pradze (Ústřední archiv zeměměřictví a katastru), ÚAZK, B2/a/4S Originální mapy Slezska, inv. č. 135b.

34.	Ochaby Wielkie	I, II, ad. II, III, IV, V, IV, VII	kompletna
35.	Ogrodzona, Łączka	I, ad. I, II, ad. II, III, ad. III, IV, V, VI	kompletna
36.	Pierściec	I, II, ad. II, III, IV, V	kompletna
37.	Pogórze	I, II, III, IV, ad. IV, V, VI, ad. VI	kompletna
38.	Pruchna	I, II, III, IV, V, IV, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII	kompletna
39.	Rudnik	I, II, III, IV, ad. IV	kompletna
40.	Simoradz	I, II, III, IV, ad. IV, ad. IV	kompletna
41.	Strumień	IV, VI, VII	niekompletna
42.	Ustroń, Tokarnia	I, ad. I, II, III, IV, V, VI, VII, ad. VII, VIII, ad. VIII, IX, X, XI, XII, XIII, ad. XIII, XIV, XV, XVI, XVII, ad. XVII, XIX, XX, XXI, XXII, XXIII, XXIV, ad. XXIV	niekompletna
43.	Wisła	I, II, III, IV, V, VI, VII, ad. VII, VIII, IX, X, XI, ad. XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX, XXI, ad. XXI, XXII, XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, XXIX, XXX, XXXI, XXXII, XXXIII, XXXIV, XXXV, XXXVI, XXXVII, XXXVIII, XXXIX, XL, XLI, XLII, XLIII, XLIV, ad. XLIV, XLV, XLVI, XLVII, XLVIII, XLIX	kompletna
44.	Wiślica	I, II, III, IV, ad. IV	kompletna
45.	Zabłocie, Stru- mień Zamek	I, ad. I, II, ad. II, III, IV, V, VI	kompletna
46.	Zaborze	I, II, III, IV, ad. IV, V, VI, VII	kompletna
47.	Zamarski, Kalembice	I, II, III, IV, ad. IV, V, ad. V, VI, VII	kompletna
48.	Zarzecze	I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII	kompletna

49.	Zbytków	I, II, III, IV, V	kompletna
50.	Zebrzydowice Dolne	I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX	kompletna
51.	Zebrzydowice Górne	I, II, III, IV, V	kompletna

Streszczenie

Artykuł stawia sobie za cel zarysowanie problematyki zachowania i dostępności materiałów kartograficznych austriackiego katastru gruntowego (zwanego też franciszkańskim lub stałym) założonych dla polskiej części dawnego Śląska Austriackiego, czyli części Śląska Cieszyńskiego, które są obecnie przechowywane w śląskich archiwach państwowych, muzeach oraz przede wszystkim w archiwach różnych instytucji administracji publicznej, tj. starostw powiatowych i urzędów miejskich. Omówione zostały także ogólne zasady sporządzania owych materiałów, a także kwestia ich losów zanim trafiły do wspomnianych instytucji.

SŁOWA KLUCZOWE: kataster austriacki, Śląsk Austriacki, Śląsk Cieszyński, mapy katastralne, archiwa instytucji administracji publicznej

Summary

The paper's aim is to outline the problems of survival and availability of cartographic materials of the Austrian land cadastre (also called Franciscan or fixed cadastre) for the Polish part of former Austrian Silesia, i.e. part of Cieszyn Silesia, presently stored in Silesian state archives, museums, and, above all, in archives of different public administration institutions, i.e. district administrative offices and municipal offices. The paper also presents general rules of compilation of such materials as well as their fortunes before they found their way to the above mentioned institutions.

KEYWORDS: Austrian cadastre, Austrian Silesia, Cieszyn Silesia, cadastral maps, archives of public administration institutions

BIBLIOGRAFIA

Źródła

Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Cieszynie

- Zbiór map katastralnych Śląska Cieszyńskiego 1830–1963

Muzeum Śląska Cieszyńskiego

- Zbiór kartograficzny, sygn. MC/K/03372, MC/K/03373, MC/K/03375, MC/K/03376.

Literatura

- Adamczyk T., Jasiołek J., *Analiza dokumentacji katastru gruntowego byłej gminy Hrebennie*, „Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich” 1, 2012, nr 3, s. 19–30.
- Banduch R., *Informacja o materiałach katastru austriackiego przechowywanych w Archiwum Państwowym w Katowicach w oddziałach w Cieszynie i w Żywcu*, „Rocznik Historyczno-Archiwalny” 13, 1998, s. 113–119.
- Banduch R., *Zbiór map katastralnych Śląska Cieszyńskiego. Inwentarz*, Katowice 2010.
- Bojkowszczyzna Zachodnia – wczoraj, dziś i jutro, t. 1, red. J. Wolski, Warszawa 2016.
- Brůna V., Křovák K., *Interpretace map stabilního katastru pro potřeby krajinné ekologie*, „Kartografické listy” 13, 2005, s. 1–10.
- Brůna V., Křovák K., *Mapy Stabilního katastru jako zdroj informací pro státní správu a samosprávu*, Laborař geoinformatiky Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, publikacja online: http://bruna.geolab.cz/files/publ/geoinf_brno2.pdf (dostęp: 23.08.2021).
- Brzobohatý J., *Stabilní katastr slezský 1824–1880. Prozatímní ideální inventář*, Opava 1966.
- Bumba J., *České katastry od 11. do 21. století*, Praha 2007.
- Fedorowski W., *Ewidencja gruntów*, Warszawa 1974.
- Filozof T. J., *Galicyjski kataster podatkowy jako źródło do badania struktury społecznej wsi*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 132 (1279), 2005, s. 109–123.
- Grim T., *Císařské povinné otisky map stabilního katastru z části území polského Těšínska v Ústředním archivu zeměměřičtů a katastru Zeměměřického úřadu v Praze*, „Geodetický a kartografický obzor” 55 (97), 2009, nr 6, s. 135–138.
- Hanus P., *Wykorzystanie dokumentacji byłego katastru austriackiego do regulacji stanu prawnego nieruchomości*, „Geomatics and Environmental Engineering” 1, 2007, nr 4, s. 127–138.
- Mašek F., *Pozemkový katastr*, Praha 1948.
- Mydel R., *Charakterystyka i ocena przydatności źródeł kartograficznych do badań przeobrażenia struktury użytkowania przestrzeni miejskiej Krakowa*, „Folia Geographica. Series Geographica–Oeconomica” 6, 1973, s. 77–94.
- Noga K., Schilbach J., *Badania nad możliwością wykorzystania map byłego katastru austriackiego do prac scaleniowych*, „Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej w Krakowie. Geodezja” 84, 1973, z. 4, s. 139–157.
- Pawłowska–Wielgus A., *Mapy katastralne w archiwach państwowych w Polsce*, [w:] *Z dziejów Kartografii*, t. 1, red. J. Janczak, Z. Rzepa, Wrocław 1979, s. 147–164.
- Semotanová E., *Stabilní katastr v historické práci a digital humanities*, [w:] *Stabilní katastr 1817–2017. Sborník z konference konané 14. listopadu 2017 v sídle Českého úřadu zeměměřického a katastrálního v Praze*, ed. Martin Buchlovský, Praha 2018, s. 59–73.
- Škabrada J., *K problematice barevného rozlišení vesnických staveb na mapách stabilního katastru v Čechách*, „Památky a příroda. Časopis státní památkové péče a ochrany přírody” 9, 1984, s. 199–206.
- Sobala M., *Zastosowanie austriackich map katastralnych w badaniach użytkowania ziemi w połowie XIX wieku*, „Polski Przegląd Kartograficzny” 44, 2012, nr 4, s. 324–333.

- Stoksikówna J., *Galicyjski kataster gruntowy, jego geneza, dzieje i spuścizna aktowa*, „Archeion” 63, 1975, s. 165–187.
- Taszakowski J., *Metodyka wykorzystania map byłego katastru austriackiego do celów prawnych*, rozprawa doktorska, Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszica w Krakowie, Wydział Geodezji Górniczej i Inżynierii Środowiska, Kraków 2011.
- Taszakowski J., *Ocena przydatności map byłego katastru austriackiego dla regulacji stanu prawnego nieruchomości w południowej Polsce*, „Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich” 4, 2011, s. 7–19.
- Vichrová M., *Katalog objektů stabilního katastru*, publikacja online: https://mapy.plzen.eu/wp-content/uploads/2020/03/Katalog_objektu_SK.pdf (dostęp: 18.08.2021).
- Vojtíšková L., *Badatelské využití indikačních skic pro genealogický výzkum*, [w:] *Stabilní katastr 1817–2017. Sborník z konference konané 14. listopadu 2017 v sídle Českého úřadu zeměměřického a katastrálního v Praze*, ed. M. Buchlovský, Praha 2018, s. 51–58.
- Wolski J., *Austriacki kataster podatku gruntowego na ziemiach polskich oraz jego wykorzystanie w pracach urzędzeniowych i badaniach naukowych*, „Polski Przegląd Kartograficzny” 32, 2000, nr 3, s. 199–212.
- Wzorek Z., *Galicyjskie plany katastralne*, „Prace Instytutu Urbanistyki i Architektury” 1, 1951, z. 2, s. 87–91.
- Zachariasz A., *Odczytywanie historii zapisanej w krajobrazie*, „Roczniki Geomatyki” 5, 2007, z. 8, s. 43–56.
- Zachariasz A., *Przydatność archiwalnych źródeł kartograficznych do współczesnych badań krajobrazowych*, [w:] *Źródła kartograficzne w badaniach krajobrazu kulturowego* (Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego nr 16), red. J. Plitt, J. Nita, Sosnowiec 2012, s. 63–83.